

Entomologiska värden i ett tallbestånd på Norra Åsums militära övningsområde

Gunnar Isacson

Rapport 2012-09-24

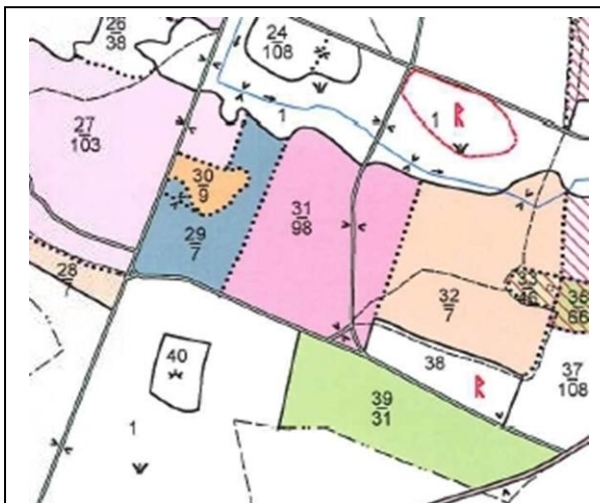
Sammanfattning

Det undersökta tallbeståndet hyser stora entomologiska värden. Bland vedinsekterna har två av arterna påträffats för första gången i Skåne, avlång barksvartbagge, *Corticæus longulus*, samt reliktbodyck, *Nothorhina muricata*. Den förstnämnda är rödlistad i klass EN = starkt hotad och ingår dessutom i ett av Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för hotade arter. Reliktbodycken är rödlistad i klass NT = nära hotad. En tredje rödlistad art, plattbaggen *Pediacus depressus* i klass VU = sårbar har också hittats, tillsammans med en lång rad av andra vedlevande skalbaggar.

Om den värdefulla vedinsektsfaunan ska kunna bevaras för framtiden är det av stor vikt att kontinuiteten i skogsskötseln bibehålles. Det största hotet är sannolikt igenväxning. Det undersökta tallbeståndet, som idag är ca 100 år gammalt, har skötts för virkesproduktion i minst 70 år. En kombination av gallringar, militär verksamhet och tallens rotröta har vidmakthållit en liten men tämligen stabil tillgång på död ved i olika nedbrytningsstadier och gjort att delar av tallbeståndet med tiden blivit ganska gles. En lagom gles skog släpper in solljus och skapar ett varmt mikroklimat som är gynnsamt för många vedinsekter.

Metodik

Undersökningsområdet befinner sig 7 km SSV om Kristianstads centrum och knappt 3 km SV om N. Åsums kyrka. Området ingår i ett militärt övningsområde på fastigheten Norra Åsum 2:2 som ägs och förvaltas av Fortifikationsförvaltningen. Inventeringen har koncentrerats till bestånd nr 31, samt östra kanten av bestånd nr 27. Båda har målklass PG (produktion med generell hänsyn) enligt aktuell skogsbruksplan. Bestånd nr 31 är enligt skogsbruksplanen 8,2 hektar stort och är ca 270 m brett och ca 300 m långt. Båda bestånden är ca 100 år gamla och är rena tallbestånd som skötts för virkesproduktion sedan tidigt 1940-tal då militären införskaffade området. På 1940-talet såg de undersökta bestånden troligen ut ungefär som den ca 30-åriga tallskogen i bestånd nr 39 strax SV om bestånd nr 31.

Del av skogsbruksplan. Det undersökta området är bestånd nr 31 och nordöstra kanten på nr 27.

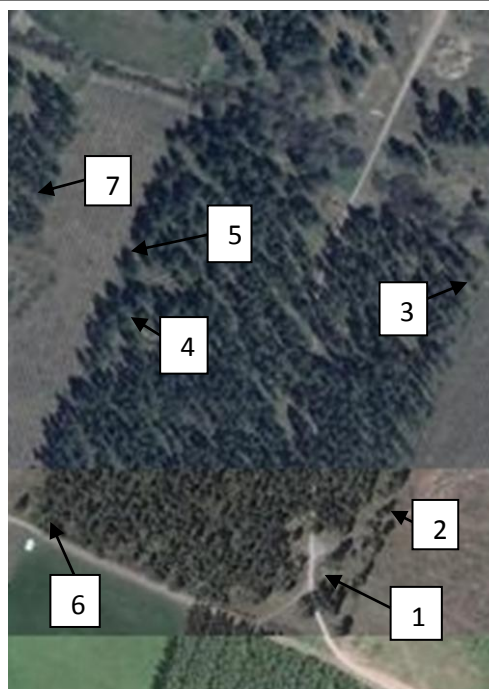

Satellitbild från hitta.se över samma område som kartbilden till vänster.

Efter samråd med Lars-Börje Nilsson, Fortifikationsverket, och Carina Wettemark, Kristianstad Vattenrike, sattes 6 fönsterfällor upp den 21 juni 2012 i bestånd nr 31, samt en fälla i östra kanten av bestånd nr 27. Syftet med fällorna var att se om tallbestånden hyser särskilt intressanta entomologiska värden. Fönsterfällorna består av en 20 x 10 cm stor plexiglasskiva som sätts upp vinkelrätt mot det vedsubstrat som ska undersökas. Under det lilla fönstret monteras en 4 dl aluminiumform som fylls med en blandning av propylenglykol, vatten och ett par droppar diskmedel. Insekter som flyger nära veden krockar med fönstret och ramlar ner i vätskan som både dödar och konserverar djuret.

Fönsterfälla nr 6

Fönsterfällornas placering

Fällorna tömdes två gånger, den 18 juli och den 15 augusti. Vid det senare tillfället monterades fällorna ned. I samband med tömningen den 18 juli samt den 24 juli eftersöktes insekter nattetid. Insamlade skalbaggar har artbestämts och räknats och kommer att rapporteras till Artportalen så snart även alla ej naturvårdsintressanta arter artbestämts. Några referensexemplar har preparerats och finns i Gunnar Isacssons insektssamling.

Fällorna placerades på följande substrat:

1. På S-sidan av äldre död ved nära toppen på stor grothög i glänta.
2. På levande tall med gnaghål av reliktböck i barken, ca 1,5 m upp, SO-sidan.
3. Sedan länge död barklös tallhögstubbe, ca 1,5 m höjd, SO-sidan.
4. På levande tall med färsk gnag av reliktböck, ca 1,5 m höjd.
5. På snittytan av liggande färsk tallstubbe efter vindfällning, ca 0,3 m höjd, S-sidan.
6. På stående tall som dött i fjor, ca 1,5 m upp, SV-sida, skogsbryn.
7. Sedan länge död barklös tallhögstubbe, ca 0,3 m höjd, SO-sidan.

Fällornas position enligt RT90-koordinater:

1. 1395 686 / 6205 324 grothög
2. 1395 737 / 6205 377 gamla reliktböckgnag
3. 1395 803 / 6205 555 tallhögstubbe
4. 1395 544 / 6205 561 aktiva reliktböckgnag
5. 1395 525 / 6205 495 färsk stubbe
6. 1395 465 / 6205 610 tallhögstubbe, lågt
7. 1395 473 / 6205 366 nydöd tall

Resultat

Det mest anmärkningsvärda fyndet är avlång barksvartbagge, *Corticus longulus*, rödlistad i klass EN = starkt hotad. Arten ingår även i ett av naturvårdsverkets åtgärdsprogram för bevarande av hotade arter. Fyndet var det första i Skåne någonsin. Sentida svenska fynd finns endast från Mälardalen och Halland (Pettersson ÅGP). Barksvartbaggen hittades i fälla nr 1 högt upp på en stor grothög. Arten lever som saprofag och mycetofag i gångarna hos svampodlande barkborrar, i detta fall troligen hos mindre mörghorre, som förekommer sparsamt på talltopparna i grothögen.

Reliktböcken, *Nothorhina muricata*, rödlistad som NT = nära hotad, har också hittats för första gången i Skåne. Arten har setts på ett träd, hörts från ett annat (reliktböcken gör ibland ett ljud som av korta trumvirvlar) och fångats i fälla nr 5 på en färsk stubbe av ett vindfällt träd. Gnagspår finns på många tallar i beståndets nordvästra del. Äldre gnagspår finns också i beståndets södra och östra kanter. Reliktböcken lever i grov, solexponerad bark på levande tallar. Tallbeståndets nordvästra del är tillräckligt glest för att ge arten en lämplig miljö.

Kartan visar var i bestånd 31 som det förekommer pågående gnag av reliktböck. Det finns också äldre kläckhål av reliktböck i de syd- och ostvända brynzonerna nära beståndets sydöstra hörn, men där verkar det inte finnas några pågående gnag, kanske pga den höga population av kal skogsmyra, *Formica polyctena*, som lever där. Skogsmyror av denna art är kända för att vara mycket rovgiriga.

Lägg märke till att skogen är glesare innanför gulmarkeringen än utanför.

Område med reliktböck

Ännu en rödlistad art, en slags plattbagge, *Pediacus depressus*, rödlistad som VU = sårbar, hittades i fälla nr 6 lågt på en högstubbe i bestånd nr 27, samt i nr 7 på en stående tall som dött i fjor.

En hel del ej rödlistade vedinsekter har också hittats. Ett anmärkningsvärt fynd är husböck, *Hylotrupes bajulus*. En ljus, nykläckt individ hamnade i fälla nr 3 som satt på en sedan länge död, barkfallen tallhögstubbe. Dagens brukade skogar är normalt alldeles för täta och skuggiga för att denna mycket värmekrävande art ska kunna utvecklas där. Husböck i utomhuslevande populationer är därför en god indikator på varmt och torrt mikroklimat.

Halvknäpparen *Hylis olexai*, som avfördes från rödlistan 2005, hittades i alla fällor utom en och tycks ha en stor population i området.

Av icke vedlevande kan nämnas fyndet av den svavelgula kamklobaggen *Cteniopus sulphuræus*, som är en mycket värmeälskande torrängsart.

Diskussion

Det undersökta tallbeståndet hyser stora entomologiska värden. Fynden av *Corticeus longulus* och *Nothorhina punctata* är unika för Skåne och mycket anmärkningsvärda. Tillsammans med övriga arter talar detta för att tallskogen på Norra Åsums militära övningsfält har en lång kontinuitet av lämplig miljö för dessa insekter. Det som i detta fall är lämplig miljö är en relativt gles tallskog där solljuset når stammarna och som har ständig tillgång på död tallved i

olika nedbrytningsstadier. Tall förekommer allmänt längs kusten, men något spår av reliktböck har jag aldrig sett trots att jag gått och kollat på de flesta lämpliga platser från Vitemölla i söder till Tosteberga i norr. På artportalen finns en notering av misstänkta gnagspår i Åhusparken från 2004.

Det är troligt att den militära verksamheten starkt har bidragit till att bibehålla tallskogens struktur, och genom markslitage skapat ytor med bar sand som värms upp av solljuset och ger skogen ett gynnsamt mikroklimat. En ytterligare för insekterna positiv faktor är den rika förekomsten av tallens rotrötesvamp, som varje år dödar tallar i de yngre bestånden. Därigenom vidmakthålls en ständig tillgång på nydöd ved och bestånden får med tiden en ganska gles struktur.

Före militärens tid brukades mycket av de magrare markerna på Kristianstadslätten som betesmark. I Linnés skånska resa beskrivs markerna på Kristianstadslätten som vanligen öppna och trädlösa (citerat i Mårtensson 1994). På sina ställen, bl.a. på Vittskövle, började man plantera tall som skydd mot sandflykt redan från slutet av 1600-talet. Hur länge det dröjde innan tallen åter började bli allmän vid Norra Åsum vet jag inte, men det är sannolikt att dagens vedinsekter antingen funnits kvar i låga populationer på de enstaka tallar som funnits kvar i det annars tämligen trädlösa landskapet, eller invandrat till området från mera skogrika trakter. När detta har skett kan man bara gissa. Med tanke på att vissa av arterna är extremt sällsynta idag bör invandringen i så fall ha skett för åtskilliga decennier sedan.

Förslag för framtida skötsel

Gemensamt för de mest skyddsvärda vedinsekterna i tallskogen är att de kräver solbelysta, varma miljöer.

Om den värdefulla vedinsektsfaunan ska kunna bevaras för framtiden är det av stor vikt att kontinuiteten i skogsskötseln bibehålles. Det största hotet på lång sikt är sannolikt igenväxning. Det undersökta tallbeståndet, som idag är ca 100 år gammalt, har skötts för virkesproduktion i minst 70 år, dvs sedan militären köpte marken i början av 1940-talet. En kombination av gallringar, militär verksamhet och tallens rotröta har vidmakthållit en liten men tämligen stabil tillgång på död ved i olika nedbrytningsstadier och gjort att delar av tallbeståndet med tiden blivit ganska glest. En lagom gles skog släpper in solljus och skapar ett varmt mikroklimat som är gynnsamt för många vedinsekter.

Alla vedinsekter som hittats har relativt god flygförmåga. Det som krävs för bevarande av arterna är därför att de biotoper som arterna kräver, samt ersättningsbiotoper till dessa, finns inom relativt korta avstånd (några hundra meter till ett par kilometer) och att tallbestånden inte isoleras från varandra med annan typ av skog. Öppen mark utgör inget spridningshinder för tallskogens insekter, men täta bestånd av exempelvis gran, björk eller poppel skulle kunna innebära problem.

Jag rekommenderar fortsatt skötsel för att bibehålla skogarnas starka dominans av tall. Plantering med andra trädslag bör göras restriktivt så att tallbestånden inte isoleras från varandra. Smärre inslag av andra trädslag är annars positivt. Vissa brynzoner bör ha blommande buskar och träd. Slån, hagtorn, rönn, äkta fläder, sälg och pil är exempel på arter som är önskvärda i brynzonerna. Det är ingen nackdel om brynen blir täta, för det ger skydd mot vinden och gör gläntorna inne i skogen extra varma. Inslag av ek i tallskogen och i brynen kan gärna eftersträvas. Tallskogarna bör skötas genom återkommande gallringar av yngre – medelålders tallskog, så att man skapar relativt glesa bestånd. Bestånd med mycket rotröta blir extra glesa och vissa av dem kan kanske övergå till trädbärande betesmark hellre än att avverkas och ersättas av andra trädslag. De sista 30 – 40 åren före föryngringsfasen bör tallbestånden vara relativt glesa så att träden grovnar och skogen har gläntor där naturligt bildade högstubbar kan bli delvis solbelysta. Föryngringen kan lämpligen göras genom stegvis utglesning, markberedning och självföryngring under fröträd. Vissa fröträd bör finnas kvar i och kring ungsbogen under mycket lång tid.

För bestånd nr 31 rekommenderas att själva brynen och det på bilden gulmarkerade området med reliktböck behålles tämligen orörda (här finns redan lagom med föryngring), medan resten av beståndet glesas ut, markbereds och självföryngras. Mängden död ved bör öka. Naturliga högstubbar med sina nedfallna toppar samt vindfällena bör gärna få ligga kvar om mängden inte överstiger 5m³sk per hektar.

Vindskyddade gläntor i närliggande medelålders – äldre tallbestånd bör skapas i den mån de inte redan förekommer för att gynna ytterligare etablering av reliktböck.

En del av de årligen rotrötadödade tallarna i omgivande yngre bestånd bör lämnas kvar, särskilt på solexponerade sidor av gläntor. Detta för att bibehålla mindre mörkbrun och därmed även avlång barksvartbagge.

Tack

Ett stort tack till Kristianstads Vattenrike och Försvarsmakten P7 som tillsammans har finansierat undersökningen. Ett stort tack också till Lars-Börje Nilsson, skogsförvaltare på Fortifikationsverket, som lovade att spara grothögen där barksvartbaggen hittades.

Litteratur

Mårtensson (ed.) 1994: Attraktiv kulturbygd – på upptäcktsfärd i Kristianstads kommun. Kristianstads kommun 1994.

Petterson, R.: Åtgärdsprogram för skalbaggar på nyligen död tall 2012 – 2017. Remissversion, Naturvårdsverket.

Artlista

Skalbaggar som är beroende av död ved eller levande grov bark och som observerats eller fångats i fönsterfällor 21/6 – 15/8 2012. Siffror anger nummer på fälla som arten påträffats i.

<i>Agathidium semiulum</i>	7
<i>Ampedus balteatus</i>	4,7
<i>Anaspis flava</i>	1,2,4,5,7
<i>Anaspis rufilabris</i>	3
<i>Anaspis schilskyana</i>	1
<i>Anaspis thoracica</i>	1
<i>Anisotoma axillaris</i>	5,7
<i>Anisotoma castanea</i>	7
<i>Anisotoma glabra</i>	3,5,7
<i>Anisotoma humeralis</i>	5
<i>Anobium pertinax</i>	7
<i>Arhopalus rusticus</i>	5,6
<i>Cardiophilus ruficornis</i>	2,3,5,6,7
<i>Carpophilus marginellus</i>	2
<i>Cerylon histeroides</i>	2,3
<i>Cetonia aurata</i>	4
<i>Chrysanthia nigricornis</i>	7
<i>Corticeus longulus</i>	1 EN
<i>Crypturgus cinereus</i>	1,2
<i>Dasytes obscurus</i>	6
<i>Dasytes plumbeus</i>	1,7
<i>Diaperis boleti</i>	2,5
<i>Dromius agilis</i>	2
<i>Enicmus hirtus</i>	3
<i>Enicmus rugosus</i>	5,7
<i>Ernobius mollis</i>	1,4,5
<i>Euglenes pygmaeus</i>	1,3,4,5,7
<i>Glischrochilus hortensis</i>	3,4,6,7
<i>Hallomenus binotatus</i>	3,7
<i>Hylis olexai</i>	1,2,3,5,6,7 f.d. rödlistad
<i>Hylobius abietis</i>	4,5
<i>Hylotrupes bajalus</i>	3 husbock
<i>Lagria hirta</i>	3,7
<i>Lathridius nodifer</i>	7
<i>Magdalis linearis</i>	2,3,4
<i>Melanotus castanipes</i>	1,3,4,6,7
<i>Nothorhina muricata</i>	5 och vid 4 NT
<i>Paromalus flavicornis</i>	3
<i>Pediacus depressus</i>	6,7 VU
<i>Pissodes pini</i>	5

<i>Pityogenes bidentatus</i>	1
<i>Pityogenes quadridens</i>	1
<i>Platystomus albinus</i>	4
<i>Ptilinus pectinicornis</i>	2,3,6
<i>Rhyncolus sculpturatus</i>	4,7
<i>Sphindus dubius</i>	1,5,7
<i>Spondylus buprestoides</i>	1,4,5,7
<i>Stictoleptura maculicornis</i>	2,3,5,6
<i>Tomaxia bucephala</i>	2
<i>Tomicus minor</i>	gnag i grothögen nära 1
<i>Tomicus piniperda</i>	6
<i>Trypodendron lineatum</i>	1